

Centraal Planbureau

CPB Notitie | 18 januari 2013

Deelname-effecten van de invoering van het sociaal leenstelsel in de bachelor- en masterfase

*Uitgevoerd op verzoek van
het ministerie van Onderwijs,
Cultuur en Wetenschap*

CPB Notitie

Aan: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Centraal Planbureau

Van Stolkweg 14
Postbus 80510
2508 GM Den Haag

T (070)3383 380
I www.cpb.nl

Contactpersoon

Debby Lanser en Bas ter Weel

Datum: 18 januari 2013

Betreft: Deelname-effecten van de invoering van het sociaal leenstelsel in de bachelor- en masterfase

Het ministerie van OCW heeft het CPB gevraagd de deelname-effecten van de invoering van het sociaal leenstelsel met aanvullende beurs in het hoger onderwijs (HBO en WO) kwantitatief te duiden. Het betreft de deelname-effecten op

- de instroom van nieuwe studenten in het HBO en WO, procentueel en in absolute aantallen; en
- het totaal aantal studenten in het HBO en WO, procentueel en in absolute aantallen.

Deze notitie geeft antwoord op deze vraag. Onderliggende berekeningen zijn gebaseerd op de aanpak zoals beschreven in CPB (2012) en gebruikt bij de doorrekening van de verkiezingsprogramma's in 2012.¹

Veronderstellingen

Wij onderscheiden twee deelname-effecten. Het eerste effect wordt veroorzaakt door een prijsverhoging in de directe onderwijskosten (collegegeld, boeken, etc.). Het tweede effect bestaat uit kosten die samenhangen met de keuze van de student voor woon- en studielocatie. De effecten van een verhoging van de private bijdrage op kosten voor huisvesting, levensonderhoud of vervoer zijn onbekend, omdat de omvang niet te duiden is. Studenten kunnen immers ten gevolge van een prijsverhoging hun studiekeuze of woonbeslissing aanpassen. Dat betekent dat wij voor alle studenten, zowel thuiswonend als uitwonend, het deelname-effect bepalen op basis van de prijsverhoging van de directe onderwijskosten. Hierbij wordt

¹ CPB Notitie, Nadere informatie doorrekening verkiezingsprogramma's, mei 2012 en CPB Achtergronddocument, Van Elk et al. (2011), 'Onderwijsbeleid in Nederland: kwantificering van haar effecten'.

aangenomen dat de directe onderwijskosten overeenstemmen met die van de thuiswonende beurs.

De keuze van studenten is inelastisch, wat betekent dat zij nauwelijks reageren op prijsverhogingen. Voor een verhoging van de private bijdrage tot 1000 euro neemt het CPB aan dat er geen deelname-effect is. Iedere aanvullende prijsverhoging van de studie per 1000 euro resulteert in een afname van de deelname met 0,6% per jaar. Het gaat hierbij om de afname van de nieuwe instroom van studenten. Hierbij is aangenomen dat de prijsverhoging gepaard gaat met een leenfaciliteit, bijvoorbeeld geboden door het sociaal leenstelsel. Als de student daarentegen belemmeringen ondervindt op de kapitaalmarkt, verdubbelt het deelname-effect tot 1,2% .

Deze percentages zijn gebaseerd op empirische studies uit o.a. de Verenigde Staten over verhoging van het collegegeld met 1000 tot 3000 dollar per jaar. Dat heeft in de Verenigde Staten geleid tot een afname van het aantal afgestudeerden met 3%. Het CPB neemt aan dat de helft van deze afname wordt veroorzaakt door leenproblematiek op de kapitaalmarkt. De andere helft hangt samen met de gevoeligheid van de student voor prijsverhogingen en mogelijke leenaversie.

Het deelname-effect wordt berekend over de volledige looptijd van de studiekeuze en betreft alleen voltijdstudenten. Het afschaffen van de basisbeurs heeft immers effect op de beslissing om wel of niet te gaan studeren. Dit betekent dat door de basisbeurs af te schaffen in zowel de bachelor- als de masterfase, een student te maken krijgt met een prijsverhoging van $4 \cdot 1175$ euro als hij zowel een bachelor als master wil volgen of $3 \cdot 1175$ euro als zijn keuze alleen een bachelor opleiding betreft.²

We beschouwen in deze notitie louter de deelname-effecten van een verandering in de directe studiekosten. Naast deze directe kosten zijn er indirecte kosten die de studiekeuze beïnvloeden. De belangrijkste indirecte kosten betreffen het gederfde inkomen tijdens de studie. We gaan ervan uit dat de indirecte kosten niet veranderen als gevolg van de invoering van een sociaal leenstelsel.

Deze berekeningen zijn indicatief en de veronderstellingen zijn gebaseerd op buitenlandse literatuur. Daarnaast is in geen enkel land een transitie gemaakt van een systeem met prestatiebeurzen naar een sociaal leenstelsel. Het is daarom belangrijk in de nabije toekomst goed zicht te houden op mogelijke terugloop in de deelname onder studenten uit bepaalde groepen. Het sociaal leenstelsel bewaakt in essentie de toegang tot het hoger onderwijs voor zover deze wordt beperkt doordat de studenten niet in staat zijn tegen toekomstige opbrengsten te lenen op de private kapitaalmarkt. Daarnaast verzekert het stelsel tegen het risico op onzekere opbrengsten na de studie

² De thuiswonende beurs bedraagt 97,85 euro per maand. Bron: DUO (maandbedrag januari 2013 tot en met augustus 2013). Wij gaan uit van 1 jaar masterfase en 3 jaar bachelorfase.

(geen werk of laag inkomen) door de terugbetaling afhankelijk te maken van het verdiende inkomen na de studie. Het sociaal leenstelsel ondervangt echter niet eventuele leenaversie die zou kunnen optreden bij bepaalde groepen studenten.

Analyse

De effecten op de nieuwe instroom en het totale aantal studenten worden weergegeven in tabel 1. Daarbij is uitgegaan van de meest recente gegevens over het aantal eerstejaars studenten in het HBO en WO.³ Het aantal eerstejaarsstudenten dat in voltijd in het HBO instroomt, zal teruglopen met zo'n 1300 studenten. Dat is ongeveer 1,5% van het aantal eerstejaarsstudenten. In totaal zal het gaan om een terugloop van 4000 studenten over alle jaren. Dat is ongeveer 1,5% van het totale aantal HBO'ers in een voltijdtraject. De deelname in het WO gecombineerd over studenten in de bachelor- en masterfase zal teruglopen met 900 studenten die aan een bachelor traject beginnen. Dat is 2,1% van het totale aantal eerstejaars bachelorstudenten. Over de WO-opleidingen samen zal het gaan om een terugloop in studentenaantallen van 3500. Dat is 2,1% van de totale populatie WO-studenten.

Deze aantallen zijn als volgt tot stand gekomen. De invoering van het sociaal leenstelsel resulteert in een prijsverhoging van ongeveer 3500 euro over een bacheloropleiding. De eerste 1000 euro heeft geen deelname-effect, de resterende prijsverhoging leidt tot een afname in de deelname van 1,5% (0,6% per 1000 euro). Het HBO kent in 2012 een instroom van 87.200 eerstejaars. Zodoende neemt de instroom van eerstejaars af met 1300 studenten. In *Keuzes in Kaart* (2012) is gebruik gemaakt van een gestileerd stroommodel, dat enigszins afwijkt van de instroomcijfers in 2012. Bijlage 1 geeft een overzicht van de achterliggende analyse, waarbij ook de berekeningen met dit model zijn opgenomen.

Tabel 1 Afname in de deelname van voltijdstudenten door invoering van het sociaal leenstelsel⁴

Opleidingsniveau	Deelname 1e jaars (absoluut)	Deelname 1e jaars (percentage)	Deelname totaal (absoluut)	Deelname totaal (percentage)
HBO (voltijd)	1300 studenten	1,5%	4000 studenten	1,5%
WO	900 studenten	2,1%	3500 studenten	2,1%

³ Het aantal voltijds HBO-studenten in 2012 bedraagt 87.200, WO-bachelor 43.3000. Bron: OCW, directie HO&S, op basis berekeningen Kerncijfers OCW 2012. In overeenstemming met *Keuzes in Kaart* (2012) bedraagt het aantal studenten dat doorstroomt vanuit een bachelor naar een WO master ongeveer 80%.

⁴ Recente berekeningen van de HBO-raad wijken af van deze aantallen. Het CPB is niet bekend met de achterliggende onderbouwing.

Bijlage 1

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de berekende deelname-effecten en achterliggende gegevens. Daarbij is een tweetal routes gebruikt. De eerste uitkomsten zijn berekend op basis van het stilistische stroommodel dat is gebruikt bij de doorrekening van de verkiezingsprogramma's. De tweede uitkomsten zijn direct gebaseerd op huidige aantallen eerstejaarsstudenten in het HBO en WO zoals beschikbaar gesteld door OCW(2013). De aanpak in beide routes is identiek en zoals beschreven in de paragraaf met veronderstellingen.

De jaarlijkse directe onderwijskosten bedragen 1175 euro. Een bachelortraject heeft een doorlooptijd van 3 jaar en een bachelor- en mastertraject bedraagt 4 jaar. De jaarlijkse kosten worden navenant vermenigvuldigd.

Het stroommodel gaat uit van een constante instroom aan nieuwe leerlingen in het Nederlandse onderwijssysteem (a). Gegeven de doorstroomkansen vanuit de verschillende onderwijsniveaus naar een volgend onderwijsniveau (doorstroomkansen) arriveert jaarlijks een nieuwe groep studenten in het HBO en WO (de eerstejaars). Voor deze eerstejaars is het deelname-effect bepaald en gepresenteerd onder de kop: op basis van stroommodel. De afname in de deelname is gegeven in absolute aantallen per 1000 studenten in percentage van de eerstejaars of totale aantallen studenten. Onder de kop op basis van aantallen eerstejaars studenten (voltijds) is dezelfde berekening uitgevoerd met de aantallen zoals gegeven door OCW (2013).

Input gegevens	
Jaarlijkse onderwijskosten in euro's	1175
A (jaarlijkse instroom stroommodel) in 1000 leerlingen	188
Onderwijskosten HBO en WO bachelor in euro's	3525
Onderwijskosten WO bachelor en master in euro's	4700
Eerstejaars WO bachelor in 1000 studenten	43,4
Eerstejaars WO master in 1000 studenten	34,5
Eerstejaars HBO bachelor voltijd in 1000 studenten	87,2
Doorstroomkansen	
po_vmbo	0,58
vmbo_mbo	0,74
mbo_hbo	0,4
po_havo/vwo	0,42
havo/vwo_hbo	0,49

hbo_wo	0,13	
havo/vwo_wo	0,32	
Richtingscoëfficiënt per 1000 euro in %	0,6	
Drempel prijsveranderingen in euro's.	1000	
Op basis van stroommodel		
	Aantallen in 1000 studenten	In procenten
Afname in deelname HBO (duur 3 jaar)		
Totaal eerstejaars	1	1,5
Totaal aantal studenten	3	
Afname in deelname WO (duur 4jaar)		
Totaal eerstejaars	0,8	2,2
Totaal aantal studenten	2,3	
Op basis van aantallen eerstejaars (voltijd)		
	Aantallen in 1000 studenten	In procenten
Afname in deelname HBO		
Totaal eerstejaars (voltijdstudenten)	1,3	1,5
Totaal aantal studenten	4	
Afname in deelname WO bachelor		
Totaal eerstejaars alleen bachelor	0,1	1,5
Totaal aantal studenten alleen bachelor	0,4	
Afname in deelname WO bachelor/master		
Totaal eerstejaars bachelor/master	0,8	2,2
Totaal aantal studenten bachelor/master	3	
Afname in deelname WO		
Totaal eerstejaars	0,9	2,1
Totaal aantal studenten	3,5	2,1

Dit is een uitgave van:

Centraal Planbureau
Van Stolkweg 14
Postbus 80510 | 2508 GM Den Haag
T (070) 3383 380

info@cpb.nl | www.cpb.nl

Januari 2013